

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ПЕРЕХІДНИХ ЕКОНОМІК ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН

Пугачевська К., Горчак Т.

Україна, Мукачівський технологічний інститут

В статье рассмотрены подходы к определению сущности переходных экономик, определены вопросы трансформационных процессов, выявлены факторы влияния на процесс становления и функционирования переходных экономических систем в постсоциалистических странах.

Поняття "перехідна економіка" з'явилося у науковому вжитку лише після розпаду системи "соціалістичної співдружності" та СРСР. Хоча, зауважимо, деякі риси "перехідної" економічної системи спостерігалися у таких країнах, як Югославія, Угорщина, Польща, Китай, звичайно, з неоформленістю остаточної мети фактично ринкових перетворень у деяких секторах економіки (роздрібна торгівля, сфера послуг і харчування, сільське господарство, мале підприємництво, ремісництво).

Проблеми трансформації суспільства та економіки постсоціалістичних країн розглянуті багаточисельними науковцями України та зарубіжжя, але поки, ще не сформульовано достатньо чіткого, однозначного і несуперечливого тлумачення категорій "перехідна", "транзитивна" економіка, "трансформація" економіки. Зрештою, це є наслідком об'єктивної незавершеності теорії перехідної економіки, яка, як справедливо зазначає академік В.М.Гесць, "може перебувати лише у плинному, перехідному стані, як і її об'єкт" [1, с. 24]. Слід погодитися і з тлумаченням змісту перехідного процесу як переходу від підсистеми, "сформованої для обслуговування єдиного народногосподарського комплексу СРСР, який функціонував на директивно-плановій основі, до цілісної економічної системи, що функціонує на ринковій основі". Процес називається "трансформаційним", тому що "йдеться не про знищення однієї системи і побудову зовсім іншої, а про зміну основи, переструктурування і створення нових форм розвитку" [1, с.25].

Корисною видається точка зору проф. І.В.Бураковського на двовимірний характер перехідної економіки: "... як процес переходу від адміністративно-командної (точніше – "директивно-планованої") до ринкової системи господарства та як економічну систему з відносно сталими структурними характеристиками господарства та відмінностями в плані режиму виробничо-комерційної діяльності порівняно з ринковою та адміністративно-командною економікою" [2, с. 35].

Головною рисою перехідної економіки визначається "... процес радикальної реструктуризації ... як реакцію економіки на запровадження нових принципів

господарської діяльності та як головну проблему, вирішення якої визначає довготермінові перспективи економічного розвитку країн з перехідною економікою"[2, с. 42].

Російські економісти В.П.Нестеренко та С.С.Гасанов [3, с. 96] наводять такі характеристики і, одночасно, джерела суперечностей перехідної економіки: нестабільність умов господарювання; деформованість економічної структури; невизначеність рушійних сил розвитку; надмірний вплив фактору очікування на поточну економічну ситуацію; неоднорідність мотивації економічної поведінки; дефіцит ресурсів та соціальні обмеження структурної перебудови; несформованість інституційної структури; втрата керованості макроекономічними процесами; zdeформованість монополіями та інфляцією системи цін; відсутність механізму саморегуляції; втрата економікою системних якостей; багатоукладність економіки (державний, колективний, приватний сектор, особисте нетоварне - виробництво).

За М.Г.Делягінін [3, с. 97-98] основні суперечності перехідної економічної системи розглядаються на трьох етапах перехідного процесу (1) лібералізації, (2) стабілізації, (3) інвестиційному.

На першому етапі існують суперечності між: руйнуванням державного управління в умовах стихійного переходу до ринку і необхідністю формування якісно нової системи управління; усуненням держави від втручання в економіку та загостренням соціальних проблем, розширенням тіньової економіки, зрощуванням її з державним апаратом; ринковою структурою попиту і структурою пропозиції, сформованою централізованою економікою.

На етапі стабілізації суперечності видозмінюються між: інтересами монополій, тіньової економіки і суспільства; конкурентно- та неконкурентоспроможними секторами економіки; інтересами державної влади та контрольованих нею економічних суб'єктів; необхідністю посилення державного регулювання і ліберальними поглядами владної еліти та представників тіньової економіки; іноземним та вітчизняним капіталом.

На інвестиційному етапі розвитку М.Г.Делягін визначає, як основні, суперечності між: інвестиційними та соціальними потребами суспільства; потребами у кадрах та їх декваліфікацією; необхідністю економічного зростання і погіршенням платіжного балансу (через "втечу" капіталів, зростання боргових зобов'язань); регіонами країни через різні потенціали їх розвитку; іноземним та вітчизняним капіталом.

Альтернативний погляд на специфіку особливостей перехідного процесу у нашій країні має М.А.Павловський, зокрема: непродумане застосування монетаристської теорії як основи реформ, внаслідок чого лібералізація цін, валютних відносин, обміну, у тому

числі зовнішньоекономічного, приватизація, зумовлюють нестійкість економічної системи [3, с.135-137].

Погоджуючись з наведеними міркуваннями, зазначимо, що головною причиною саме цих особливостей української перехідної економіки була, на нашу думку, форсована децентралізація, приватизація і лібералізація внутрішнього ринку товарів та послуг для населення. У поєднанні з лібералізацією товарного експорту та імпорту, а також вищим рівнем демократії в Україні відносно інших пострадянських країн внутрішня торгівля, особливо роздрібна, посередництво, стали потужним каталізатором тіньовизації товарного обігу, а надалі, й виробничої діяльності.

Проблема перебудови системи управління економікою полягає не лише у неможливості її “самотрансформації”, а й у розмірах “великої” соціально-економічної системи, “якості” її системних характеристик: цілісності, цілеорієнтованості, подібності елементів, взаємоузгодженості цілей окремих елементів (компонентів, підсистем) з генеральною метою розвитку системи. Тобто, йдеться про “соціальний капітал” у трактуванні Стратегії Світового Банку, створення якого в межах такої надскладної і несформованої остаточно системи як економіка нашої країни не може бути здійснене в межах короткого історичного періоду і у масштабах всієї країни.

Перелік посилань

1. *Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи). Інститут економічного прогнозування, за ред. академіка НАН України В.М. Геєця.-К.: Логос, 1999. - 500 с.*
2. *Бураковський І.В. Міжнародна торгівля та економічний розвиток країн з перехідною економікою.- К.: НАУКМА, 1998. – 204 с.*
3. *Павловський М.А. Макроекономіка перехідного періоду: Український контекст.- К.: Техніка, 1999.- 336 с.*